

LA CREU DE TERME GÒTICA DE LINYOLA (1500-1530)

Joan Yeguas i Gassó

Linyola és una vila amb magnífiques mostres d'art antic, sobretot de l'època del Renaixement.¹ El segle XVI és un període d'esplendor, i d'aquell període encara es conserva l'actual casa que allotja l'Ajuntament i l'església parroquial. D'aquest període també es conserven les restes d'una antiga creu de terme, executada amb formes encara lligades a la tradició gòtica, un estil que va perviure a les arts plàstiques catalanes fins ben entrat el segle XVI.²

Quantes creus de terme hi havia a Linyola? No ho sabem. Les creus de terme s'acostumaven a ubicar prop de les entrades o portals, a l'inici d'un camí, per tal de donar la benvinguda o acomiadar els transeünts i els carruatges. També podien delimitar l'espai d'una sagrera, o terreny sagrat que envoltava les esglésies consagrades, posat sota protecció i immunitat eclesiàstica, per això solen estar prop dels temples. Consta que Linyola tenia tres portals: el de Lleida, el de Bellpuig i el d'Agramunt. El de Lleida estava al tram final del carrer Major, justament a la intersecció on actualment hi ha el carrer Roger de Llúria, i donava al raval del Planell, on hi havia la bassa del Planell (actual plaça del Planell). El de Bellpuig estava en l'encreuament entre els actuals carrers Santiago Ramon Cajal i Cristòfor Colom; i el d'Agramunt estava al sortir de la plaça de l'església, a tocar del que avui és el carrer Llibertat. Per tant, és molt probable que hi haguessin un mínim de tres creus de terme, però si comptem la creueta dels Olivers (figs. 1-2), ubicada a la bifurcació entre el camí de Lleida i el camí dels Arcs, hauríem de parlar de quatre. La creu dels Olivers està documentada des del 1814, quan

---

1.- Vull agrair l'amabilitat de Mn. Pere Cañada a l'hora de mostrar el temple parroquial, així com la facilitat per realitzar fotografies. També donar gràcies dels consells de l'inclit Esteve Mestre.

2.- Vegeu: Joan YEGUAS, "L'escultura gòtica al voltant de 1500", a M. Rosa Manote - Rosa M. Terés (a cura de), *L'art gòtic a Catalunya. Escultura*, II (De la plenitud a les darreres influències foranes), Barcelona, 2007, pàgs. 306-315.

Fig. 1.- Creueta dels Olivers de Linyola. Base anterior a 1814. Fust i creu fet el 1951 per Francesc Sumalla (foto: Carme Arenas).

Fig. 2.- Creueta dels Olivers de Linyola, fotografia de l'any 1922 (foto: Josep Salvany).

Fig. 3.- Creu del cementiri de Linyola. Base feta entre 1500 i 1530. Fust de finals segle XIX. Creu després de 1936 (foto: J.Y.).

la població de Linyola surt en processó fins a aquest indret per entregar als de Bellvís la imatge de la Mare de Déu de les Sogues.³ La creueta dels Olivers fou restaurada el 1951 per Francesc Sumalla, aprofitant la base de l'antiga, potser feta d'antic o a imitació de les que hi havia.⁴

Civit esmenta que a Linyola només hi havia tres creus: una creu a l'interior del nucli urbà, al cementiri primitiu (al costat de l'església parroquial), en el que seria l'inici de l'actual carrer Església; una altra creu presidiria l'entrada al carrer Major; i una tercera creu seria la creueta dels Olivers. Curiosament, sense cap argument, Civit afirma que el capitell o nus d'una creu de terme que avui es troba a l'església parroquial, procedeix de la creu que hi havia al cementiri primitiu. En canvi, la base i el fust d'una creu de terme que trobem a l'actual cementiri procedien de la creu que hi havia a l'entrada del carrer Major.⁵ Trobo que és més lògic pensar en l'existència d'una sola creu, la del portal de Lleida, de la qual es conserven la base (a l'actual cementiri) i el capitell (a l'església parroquial), dos elements que semblen haver format part del mateix conjunt pel tipus de pedra i pel seu desgast. Les altres creus, la del portal de Bellpuig, la del portal d'Agramunt, i la suposada del cementiri primitiu, haurien desaparegut, i no en tenim cap testimoni material.

La creu de terme gòtica que estudiem estava a l'exterior del portal de Lleida, al raval del Planell. Va romandre a la seva ubicació original fins que l'Ajuntament de Linyola va decidir de traslladar-la cap al cementiri, obres que es realitzaren al desembre de 1885 (fig. 3). Els motius del trasllat són diversos: entre 1884 i 1890 es va construir l'actual cementiri de la vila (anteriorment n'hi havia hagut un al final del carrer Llibertat i a inicis del carrer Pi i Margall, i el primitiu estava al costat de la parroquial); entre 1881 i 1888 es va construir una carretera que comunicava Linyola amb l'estació de ferrocarril de Mollerussa, és la carretera que travessa la vila, i en el tram on hi hauria la creu s'anomena carrer Pons i Arola (entre carrer Major i carrer General Moragas); a partir de 1881 l'Ajuntament de Linyola va decidir fer un eixample de la vila, tot enderrocant les muralles i els portals (el 1883 es subhastaven les pedres dels tres portals), dues de les catorze parcel·les per urbanitzar de nou estaven al raval del Planell.⁶

La base d'aquesta creu es conserva al cementiri municipal de Linyola (fig. 4). Es tracta d'una base cúbica de pedra que amida 86 x 84 cm (molt similar a les mides de la base de la creu del Bullidor amb 88 x 88 cm, o la base de la creu del carrer Calvari de Castellnou de Seana amb 85 x 85 cm). La creu del Bullidor (avui a la

---

3.- Esteve MESTRE i ROIGÉ, "La Verge de les Sogues i Linyola", *Barret Picat*, 20, Linyola, 1982 (agost), pàg. 23-25.

4.- Montserrat DARBRA - Josep M. MAS i MAS, *Història gràfica de Linyola*, Linyola, 2007, pàg. 70.

5.- Joan CIVIT i ESMATGES, *Linyola, el meu poble: fragments il·lustrats del seu passat i del seu present*, Linyola, 2002, pàg. 99-102.

6.- Esteve MESTRE i ROIGÉ (coord.), *Història de Linyola*, Lleida, 1987, pàg. 195-196, 200-201 i 206-207.

Fig. 4.- Base d'una creu de terme, 1500-1530. Linyola, cementiri municipal (foto: J.Y.).

plaça de l'església de Barbens) es data el 1546, i la de Castellnou el 1580, tot i ser dispersats, tenen un mateix esperit que la de Linyola, és a dir, d'una forma quadrada, a mitja alçada, la base es transforma per acabar essent un octògon, cosa que també podem veure en altres creus cronològicament més antigues. La creu del Bullidor amida 79 cm d'alçada, i la de Castellnou amida 78 cm, per tant, la base de la creu de Linyola seria entre 75 i 80 cm, tot i que ara només alci de terra uns 45 cm (la resta està sota el nivell del terra, soterrada). El fust o columna que té la creu del cementiri sembla una obra contemporània, malgrat la forma octogonal, com també tindria la original. El tipus de pedra de la base i el fust no casen, ja que un està profundament desgastat i l'altre té un aspecte quasi immaculat. A més, l'actual fust és molt curt (210 x 23 x 23 cm), pel que acostumava a ser. Per tant, el fust que trobem avui seria de finals del segle XIX, i hauria patit algun desperfecte el 1936.

En una capella de l'església parroquial trobem el capitell, també anomenat nus o *magolla* (fig. 5). De la creu superior no n'hi ha cap rastre. Aquesta peça ha arribat als nostres dies de forma miraculosa, ja que un rector de la vila als anys 70 del segle XX volia llençar-la, però abans de fer-ho un particular ho va evitar,

Fig. 5.- Capitel·l d'una creu de terme, 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

tot agafant-la per decorar la seva casa. Amb el temps, va passar per Linyola un personatge entès en la matèria, que va donar valor a la pedra, i llavors fou reclamada pel rector. El particular la va retornar, i va demostrar així la seva estima a l'art i a Linyola. El capitell fou col·locat damunt una inscripció recent que resa: 1860 PEDRA DE L'ANTIC VIACRUCIS. Al mateix indret de la parroquial trobem dos fragments de pedra pensats per anar encastats en una paret, en les quals s'aprecia una pilastra acanalada. Aquestes restes de pilastra podrien haver format part d'un Viacrucis que havia existit a Linyola. Segons el folklorista Valeri Serra, que va passar la infància a la població, el Divendres Sant es visitaven "les creus tot seguint el Via Crucis de pedra ben revinguda que volta mitj poble".⁷ El 1864 el rector Josep Puig comunicava al bisbat la seva tasca d'evangelització a Linyola, i com la vila havia respost, fins al punt de construir "a les seves costes un calvari".⁸ Segons el diccionari Alcover-Moll, una accepció de calvari és "el camí que segueixen els qui fan la devoció del Via-Crucis, en les quals hi ha estacions o capelletes commemoratives dels passos de Jesucrist en la seva pujada al lloc de la crucifixió". Per tant, s'ha produït una clara confusió entre un misteri del Viacrucis i la creu de terme. Una confusió que també es barreja amb que el capitell fos originari d'una altra creu (segons Civit es tracta de la del cementiri primitiu). Indicis que provoquen dubtes. Fou traslladat el capitell al cementiri l'any 1885? Fou aprofitat el capitell en un misteri del Viacrucis? Si va romandre al cementiri, fou malmesa el 1936? Esperem que noves investigacions aportin més llum en aquests assumptes.

El capitell que actualment hi ha a l'església amida 75 x 41 x 35 cm, i té un format quadrangular, amb quadre angles ben marcats. Tot i aquest esperit cúbic, allotja vuit figures de sants que donen sentit al fust octogonal i a la base. Els sants estan molt desgastats, alguns no es pot definir el rostre, altres tenen parts mutilades. Les figures són, d'esquerra a dreta: sant indeterminat, vestit amb túnica i mantell, cobert per un barret, porta barba i bastó; sant Bartomeu, amb un llibre de les Escriptures i un ganivet que l'identifica com instrument del seu martiri, ja que fou espellat (fig. 6); sant Joan evangelista, sense barba, amb una copa d'on surt un drac o una serp alada, símbol del verí que va beure per demostrar la veritat de la seva predicació (fig. 7); sant Andreu, amb la típica creu en aspa que s'associa amb el seu martiri (fig. 8); sant Antoni abat, pel seu hàbit monacal, la crossa i un rosari (fig. 9); una santa (santa Quitèria?), sembla una dona per la vestimenta i per l'absència de barba, l'objecte que porta a les mans podria ser un cap (atribut iconogràfic del seu martiri), i era una santa que a la vila tenia una ermita (fig. 14); sant Pere, amb barba curta, el llibre de les Escriptures sagrades, i les claus, símbol del poder terrenal i celestial de l'Església (fig. 10); i, finalment, un sant indeterminat, que no hem pogut observar, donat que queda arronsat a la paret.

7.- Esteve MESTRE i ROIGÉ, *Costumari de Linyola del segle XX*, Bellpuig, 2002, pàg. 56-57.

8.- E. MESTRE ROIGÉ (coord.), *Història de Linyola...* (Op. Cit.), pàg. 177.

Fig. 6.- Sant Bartomeu (detall del capitell de l'antiga creu de terme), 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

Fig. 7.- Sant Joan Evangelista (detall del capitell de l'antiga creu de terme), 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

Fig. 8.- Sant Andreu (detall del capitell de l'antiga creu de terme), 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

Fig. 9.- Sant Antoni Abat (detall del capitell de l'antiga creu de terme), 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

*Fig. 10.- Sant Pere
(detall del capitell
de l'antiga creu de
terme), 1500-1530.
Linyola, església
parroquial (foto: J.Y.).*

El capitell està trencat i s'observa un buit interior, el qual seria per encaixar la columna o fust.

El capitell mostra unes formes pròpies d'un estil amb esperit gòtic. Fet comprovable pel tipus les columnes de secció quadrangular que emmarquen les figures dels vuit sants, que només es veu alterat pel caràcter també prismàtic d'una base, un motiu a mig fust i un capitell sense cap mena de decoració. Curiosament, la part superior d'aquest espai on s'allotgen les figures, a mena de fornícula, es cobreix per una conquilla de regust clàssic, però que es desenvolupa en un dossier amb una decoració extraordinària (fig. 11). El cobriment o dossier es transforma en una cresteria gegantina amb pinacles prismàtics, florons, motius florals i fustos de columnes torxades (o d'estries elicoïdals). Per sobre d'aquest nivell, trobem el coronament amb els quatre extrems marcats per uns elements mutilats, que podrien haver estat àngels, ja que un porta un estri molt similar a una columna, un dels instruments de la Passió de Crist (fig. 12); entre els peus dels àngels hi ha un espai amb lloc per al paisatge, ja que hi trobem sis arbres a cadascun (fig. 13).

La primera impressió que ofereixen les figures del capitell, fruit de la baixa qualitat de l'artífex anònim, segurament obra d'un picapedrer, és que són un

Fig. 11.- Dosser del capitell de l'antiga creu de terme, 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

producte derivat de l'escultura de l'Escola de Lleida de la segona meitat dels segle XIV. Sovint, es tendeix a generalitzar la producció naïf, senzilla o esquemàtica, ja sigui d'època medieval o moderna, com a obres més antigues d'allò que realment són. Aquest capitell de Linyola és, en realitat, una peça retardatària i maldestre. Tot el regust gòtic que hem comentat, no cal oblidar que en les arts plàstiques, i més en zones de perifèria, arriba fins quasi a l'any 1550. A més de l'esmentada forma de conquilla que cobreix els sants, trobem altres indicis que ens porten a datar l'obra a l'entorn del primer terç del segle XVI (1500-1530). D'una banda, al marge que les mans o els rostres estiguin mal realitzats, cal observar la caiguda dels plecs de la roba, i es noten aires naturalistes de finals del segle XV. D'altra banda, i per acabar, cal analitzar amb detall el vestit de santa Quitèria (fig. 14): es tracta d'una túnica o saia amb escot en quadre, i per tapar, a sota, es posaven una gorgera (tipus de camisa que cobria el pit i arribava fins a l'arrencada del coll); segons Bernis, aquesta tipologia de vestir es troba des de 1490 fins a 1530.⁹

9.- Carmen BERNIS, *Indumentaria española en tiempos de Carlos V*, Madrid, 1962, pàg. 44-45 i 92. Vegeu també: Carmen BERNIS, *Trajes y modas en la España de los Reyes Católicos. I. Las mujeres*, Madrid, 1979.

Fig. 12.- Àngel sostenint la columna de la flagel·lació de Jesucrist (detall del capitell de l'antiga creu de terme), 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

Fig. 13.- Coronament del capitell de l'antiga creu de terme, 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

Fig. 14.- Santa Quitèria (detall del capitell de l'antiga creu de terme), 1500-1530. Linyola, església parroquial (foto: J.Y.).

Fig. 15.- Santa Bàrbara (detall d'un retaule procedent de la parroquial de Támara, Palència, realitzat per l'anomenat "mestre de Támara", identificat amb Andrés de Melgar o el seu col·laborador Alonso Gallego), cap a 1530. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya.